Kriminologian ja oikeuspolitiikan Instituutti

Helsingin Yliopisto

25.2.2016

Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle

Kansalaisaloite lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikon koventamisesta 6.5.2014

Lakialoite laiksi rikoslain 20 luvun 7 §:n muuttamisesta la21/2015 vp

TÖRKEÄSTÄ LAPSEN SEKSUAALISESTA HYVÄKSIKÄYTÖSTÄ MÄÄRÄTTÄVÄT RANGAISTUKSET

Oheisessa muistiossa tarkastellaan törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen rangaistusten jakaumaa ja siinä tapahtuneita muutoksia.

I. Rangaistuskäytännön yleiskuvaus

Vuoden 2014 rangaistustietojen mukaan kaksi kolmesta törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyneistä tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, neljännes yhdyskuntapalvelulla tehostettuun ehdolliseen vankeusrangaistukseen sekä runsaat 10 % pelkkään ehdolliseen vankeuteen. Puolet ehdolliseen vankeuteen vuonna 2014 tuomituista oli tekohetkellä iältään 15–20-vuotiaita ja neljännes alle 18-vuotiaita.

Ehdottoman vankeusrangaistuksen keskipituus on vaihdellut viime vuosina kolmen – kolmen ja puolen vuoden vaiheilla, ja ehdollisten rangaistusten keskipituus vastaavasti puolentoista vuoden vaiheilla. Ehdottomat vankeudet hajaantuvat koko rangaistusasteikon alueelle. Vuosia 2012–2013 koskevaan otokseen (otosta selvitellään alla jaksossa III) sisältyneet vankeusrangaistukset jakaantuivat alla olevan kuvion mukaisesti (Kuva 1). Lievin tuomittu rangaistus oli yksi vuosi ja ankarin 12 vuotta.

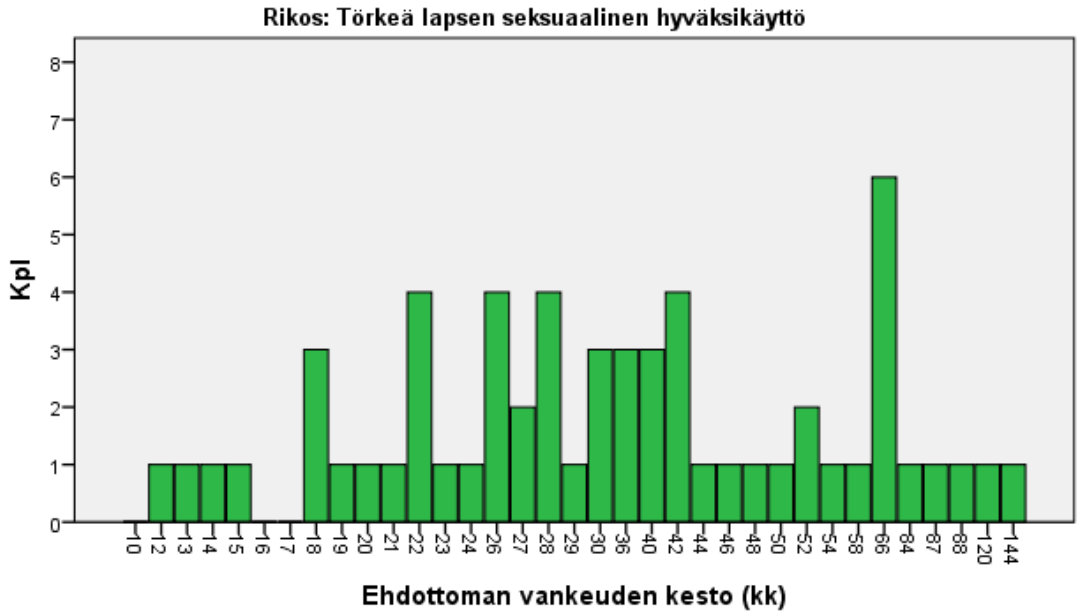

KUVA 1. Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten pituus (otos 6/2012–6/2013).

Rangaistusasteikon käyttöä on tarkasteltu lähemmin Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen raportissa (97/2009) ”Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta” (Ville Hinkkanen). Osa raportista on otettu tämän lausunnon liitteeksi.

Raportissa todetaan rikostyypin ankarimpien rangaistusten osalta seuraavaa:

> ”Ankarimpia rangaistuksia (4–10 vuotta) tuomitaan esimerkiksi useita vuosia jatkuneista sukupuoliyhteyksistä, joissa tekijänä on lapsen biologinen vanhempi. Uhrit ovat usein teon alkaessa alle kouluikäisiä. Kun tekijä on muu kuin lapsen vanhempi, liittyvät pisimmät seuraamukset tyypillisesti useisiin lapsiin kohdistuneisiin pitkäkestoisiin rikoksiin. Tekotapaan voi myös liittyä pakottamista.
>
> ”Rikoksissa, joissa lapsi on pakotettu tekoon ja vastaajan syyksi on luettu myös raiskausrikos, ehdottoman vankeuden keskipituus on 5 vuotta 11 kuukautta. Sukupuoliyhteyden sisältävistä rikoksista, jotka eivät sisällä pakottamista, tuomitaan vankeutta keskimäärin 3,5 vuotta. Jos tekotapana on ainoastaan koskettelu, on vankeusrangaistuksen keskipituus 2,5 vuotta.”
>
> *Lievimmistä rangaistuksista raportissa tiivistettiin seuraavasti: ”*Lievimpiä, 1–2 vuoden ehdollisia *vankeusrangaistuksia* yhdistää rikoksen kertaluontoisuus tai lyhyempi kesto. Jos tekotapana on tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukainen sukupuoliyhteys, uhri on pääsääntöisesti täyttänyt 12 vuotta.
>
> Näiden vyöhykkeiden väliin jäävät *2–4 vuoden ehdottomat vankeusrangaistukset*. Niissä rikokset ovat tyypillisesti kestäneet pitkään, mutta tekotapana ei ole

> välttämättä sukupuoliyhteys. Vyöhykkeen sisällä rangaistusta ankaroittaa muun muassa uhrien lukumäärä.”

Yksityiskohtainen erittely rangaistuksen määrään vaikuttavista tekijöistä ja niiden merkityksestä lopputuloksen kannalta on liitteen sivuilla 13 ss..

II. Rangaistusten muutos

Edellä annettu kuvaus perustuu ennen vuoden 2011 uudista vallinneeseen olotilaan. Vuonna 2011 lakia muutettiin siten, että sukupuoliyhteys alle 16 vuotiaan johtaa törkeän tunnusmerkistön soveltamiseen (L 540/2011). Lisäksi edellytetään, että teko on kokonaisuudessaan törkeä. Laki (RL 20:9) rajaa myös yleisen rajoitussäännöksen perusteella rangaistusvastuun ulkopuolelle tapaukset, joissa teko ei loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä kehityksessä ei ole suurta eroa.

Tunnusmerkistöjen ja asteikkojen muutos tulee nostamaan rangaistuksia, mutta on epäselvää, mitä tuo muutos tarkoittaa esim. keskirangaistusten osalta. Joka tapauksessa on ilmeistä, että yhä suurempi osa rikoksista tultaneen tuomitsemaan törkeän tunnusmerkistön nojalla. Se näkyy jo vuosien 2013 ja 2014 oikeuskäytännössä. Kun niin käy, nimikkeestä määrättävien rangaistusten pituuksien keskiarvot saattavat laskea (koska mukaan tulee aiempaa lievempiä tekomuotoja). Samalla kuitenkin kaikkien tuomittujen rangaistusten keskiarvo voi nousta, jolloin kokonaisrangaistustaso kiristyy. Sama pätee rangaistuslajin valintaan: Kun suurempi osa rikoksista tuomitaan törkeinä, ehdottoman vankeuden osuus tuossa tekoryhmässä voi laskea, samalla kun tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten lukumäärä kasvaa. Nämä seikat on syytä ottaa huomioon tilastoja jatkossa luettaessa.

Seuraavassa tarkastellaan aluksi rangaistuskäytännössä viime aikoina tapahtuneita muutoksia. Lausunnon lopussa palataan lähemmin rikostyypin lievimpien rangaistusten käyttöön.

Ehdottoman vankeuden keskipituus on vuoden 2005 jälkeen vaihdellut kolmen ja vajaan neljän vuoden välillä. Viime vuosina ehdottomien keskipituuksissa on havaittavissa vähäistä laskua. Muutos lienee yhteydessä samaan aikaan tapahtuneen ehdottomien vankeusrangaistusten lukumäärän voimakkaaseen kasvuun. Kun vuonna 2010 ehdottomia vankeusrangaistuksia tuomittiin 25, oli niiden määrä vuonna 2014 noussut jo 70:een (kuva 3).

KUVA 3. Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten lukumäärä (katkoviiva) ja keskipituus (kk)

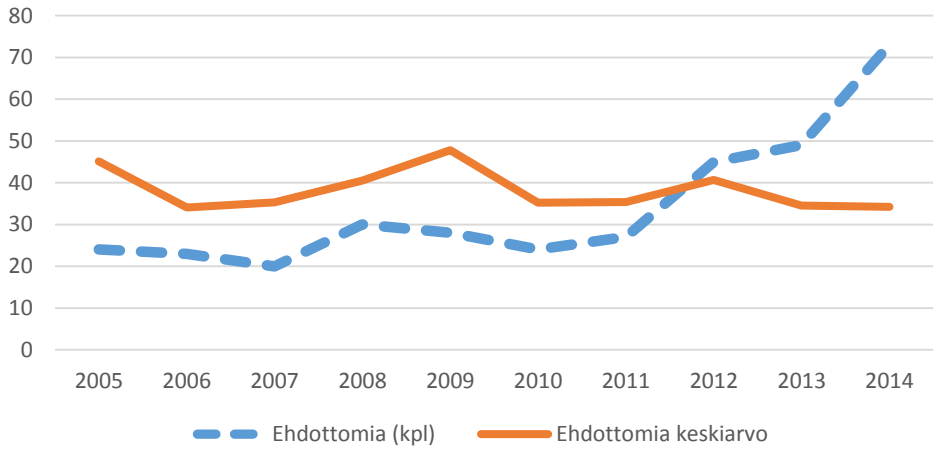

Vankeusrangaistusten lukumäärän kasvu liittynee vuorostaan tunnusmerkistön valintakäytännössä tapahtuneisiin muutoksiin vuosina 2012 ja 2013. Vuonna 2014 törkeästä rikoksesta tuomittuja oli yli kolminkertainen määrä vuosikymmenen alun tasoon verrattuna. Vastaavasti perusmuotoisesta rikoksesta tuomittujen määrä on ollut laskussa (kuva 4).

KUVA 4. Perusmuotoisesta ja törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen lukumäärä vuosina 2005-2014.

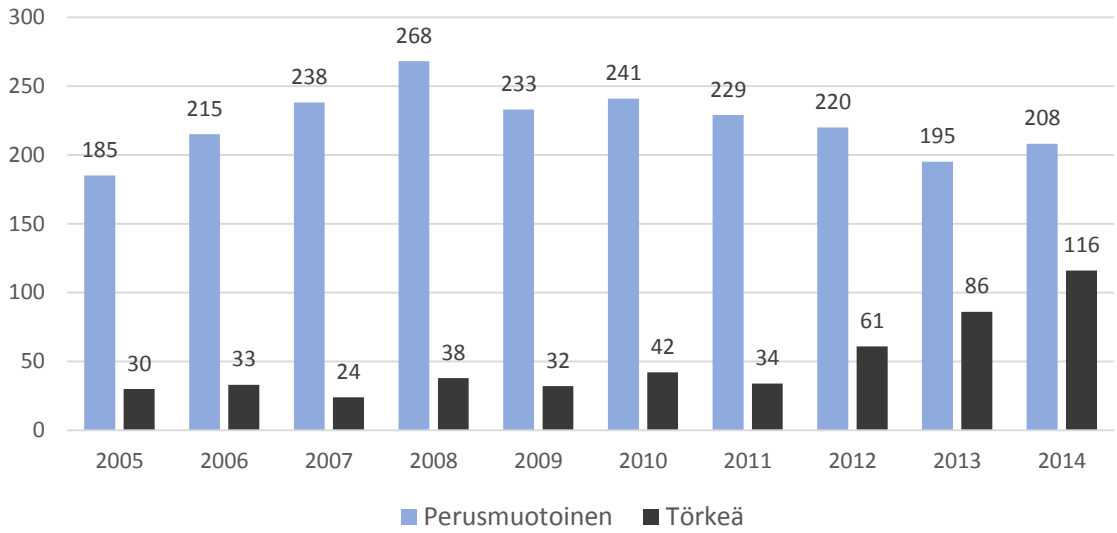

Kaiken kaikkiaan lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia on ilmoitettu aiempaa enemmän (mm. viranomaisohjeistuksen seurauksena.) Sen sijaan haastattelututkimukset viittaavat siihen, että rikosten todellinen määrä on pidemmällä aikavälillä vähentynyt, ks. Hinkkanen 2009 s.12). Myös rangaistukset ovat kiristyneet mm. lainmuutosten seurauksena.

Nyt toteutettujen lainmuutosten kaikki vaikutukset eivät ole vielä nähtävissä. Vuosien 2012–2013 vaiheilla tapahtunut käänne oli kuitenkin merkki siitä, että tuomittavaksi alkoi tulla enenevässä määrin jo vuonna 2011 tehdyn muutoksen jälkeen (törkeinä) tuomittavia tapauksia.

Kokonaiskontrollin muutosta voidaan mitata myös tuomittujen vankilavuosien määrillä. Ne kertovat, kuinka paljon rikoksia ilmoitetaan ja tuomitaan, sekä niistä tuomittujen vankeusrangaistusten tason. Aikaisempi tutkimus kertoo tuomittujen vankilavuosien seitsenkertaistuneen vuosina 1992-2007 (Hinkkanen 2009 s.35). Sen jälkeiset muutokset ja tuomitut bruttovuodet vuosina 2005–2014 ilmoitetaan kuviossa 5. Muutos on jatkunut 2010 luvulla siten, että tuomittujen vankilavuosien kokonaismäärä on kaksinkertaistunut vuosikymmenen alun tasosta (ja kymmenkertaistunut 1990s luvun alun tasosta).

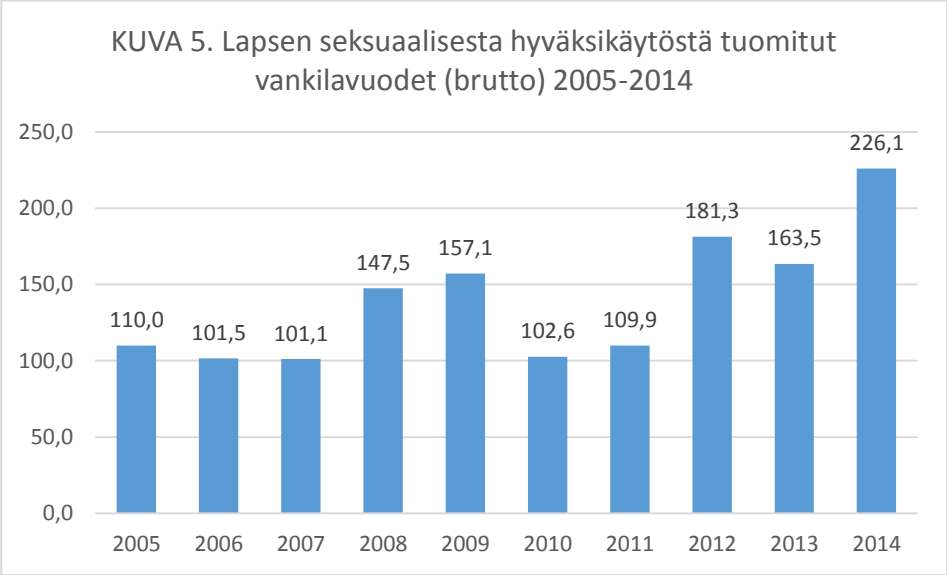

III. Ehdollisten rangaistusten käytöstä

Törkeästä tekomuodosta tuomituista vankeusrangaistuksista noin kolmannes määrätään ehdollisena. Nyttemmin jo valtaosaan ehdollisista (vuonna 2014 67 %) liitetään yhdyskuntapalvelu.

Ehdollisen käyttö on yhteydessä tuomitun ikään. Vuonna 2014 langetettiin kaikkiaan 43 ehdollista vankeusrangaistusta. Niistä 11 tuomittiin nuorille henkilöille ja 11 ikäryhmässä 18–20. Siten puolet ehdollisista tuomitaan rikoksensa alle 21-vuotiaana tehneille. Yhteys iän ja vankeusrangaistuksen lajin välillä vuoden 2014 tilastokeskuksen aineistossa näkyy kuvasta 6.

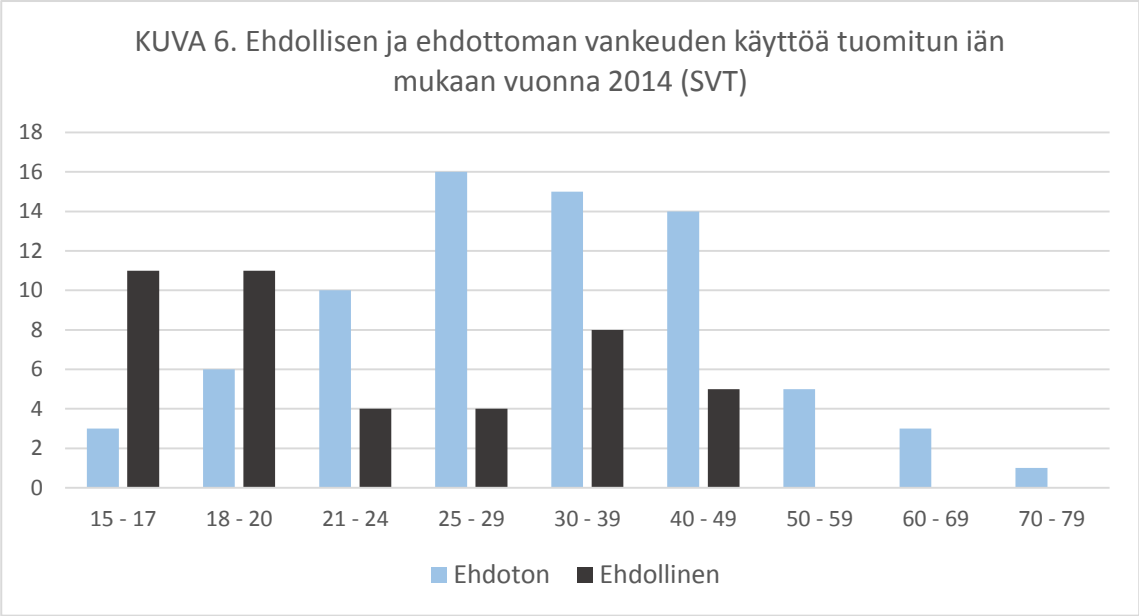

Erillisotos 2012–2013. Ehdollisen rangaistuksen käytön tarkemmaksi selvittämiseksi Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa käytiin läpi kesäkuussa 2012 – kesäkuussa 2013 annetut tuomiot, joissa lopputuloksena oli ehdollinen vankeus mahdollisine tehosteineen. Otos sisälsi kaikkiaan 93 tapausta (eli 63 % kokovuosina 2012-2013 kaikkiaan tuomituista 147 rikoksesta). Ehdollisia vankeusrangaistuksia langetettiin kaikkiaan 32 (eli yleisen jakaman mukaisesti 66 % kaikista). Ehdollisen vankeuden keskipituus oli 1 v 6 kk (niin ikään yleisen jakauman mukaisesti). Tarkemman tapaustiedot saatiin tällä lyhyellä aikavälillä kootuksi 25 tapauksesta (eli 78 % otoksesta). Otannassa ei ollut havaittavissa vinoumia.

Neljällä ehdolliseen tuomistuista oli aiempaa rikosrekisteriin merkittyä tuomiohistoriaa seuraavasti: Yksi tuomio pahoinpitelyrikoksista 2 vuotta aiemmin, kuusi tuomiota nuoren henkilönä tehdyistä omaisuusrikoksista, yksi viiden vuoden takainen tuomio alentuneesti syyntakeisena tehdystä törkeästä pahoinpitelystä sekä lukuisia tuomioita rattijuopumusrikoksista. Ehdolliseen tuomituilla ei aineistossa ollut aikaisempaa saman rikoslajin rikollisuutta. Tämä ei tarkoita, että ensikertalaiset tässä rikoslajissa saavat yleensä ehdollisen. Otoksen ensikertalaisista yli 60 % tuomittiin ehdottomaan vankeuteen.

Ehdollisten rangaistusten pituuksissa ei ollut olennaista hajontaa. Ne keskittyivät puolentoista vuoden vaiheille. Mitä pidempi tuomio, sitä todennäköisimmin siihen oli liitetty yhdyskuntapalvelu. Tapauksista erottuvat lähemmin seuraavat ryhmät (aikaisemmat tuomiot ilmoitetaan erikseen).

1. Noin neljänneksessä (6/25) tapauksista osapuolilla oli *muutaman (3–6 v) vuoden ikäero ja kyseessä oli kertaluontoinen sukupuoliyhteys.* Uhrit olivat iältään yleensä 14 ja tekijät 20:n vaiheilla. Rikos tapahtui yleensä alkoholin nauttimisen yhteydessä. Tapauskuvauksissa ei annettu olosuhteista sen tarkempaa tietoa. Tuomitut saivat puolentoista vuoden ehdollisen rangaistuksen ja osalle määrättiin lisäksi valvonta. Korvaussummat, sikäli kun niitä määrättiin, liikkuivat 2000–6000 euron välillä. Kahdessa tapauksessa korvausta ei määrätty (eikä ilmeisesti vaadittukaan), kahdessa samaan uhriin kohdistuneessa rikoksessa korvaukseksi määrättiin 3000 euroa

kärsimyksestä (mutta perusteena ei tuomioistuimen mukaan ollut teon aiheuttama kärsimys vaan uhrin järkyttyminen siitä, että tapahtunut, jonka yhteydessä otettiin myös valokuvia, tuli vanhempien tietoon).

2. Edelliseen ryhmään rinnastuvat tapaukset (5/25), joissa tutustuminen on tapahtunut netin välityksellä. Niissä tapaamisia on toisaalta voinut olla useampia, myös seurusteluluontoisia. Uhrit ovat olleet iältään 14–15 v ja tekijät edellisiä hieman vanhempia n. 20-30v. Huomattakoon, että neljässä tähän ryhmään kuuluvista tapauksista rikokselle oli sama asianomistaja. Tuon uhrin osalta kaksi tekijää tuomittiin myös prostituutiopalvelujen ostosta, kaksi törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja kaksi 18-vuotiasta syytettyä vapautettiin seurustelusuhteen perusteella. Rangaistukset ryhmässä vaihtelivat 1 v 2 kk ja 1 v 10 kk:n välillä. Kolmeen viidestä ehdollisesta vankeusrangaistuksesta liitettiin mukaan yhdyskuntapalvelu. Korvaussummat vaihtelivat 2500 ja 8000 euron välillä. Kaikista rikoksista määrättiin korvaukset maksettaviksi.

Lisäksi kahdessa tapauksessa (ikäero 4 ja 6 vuotta) uhri oli niin voimakkaasti päihtyneenä, että teko luettiin samalla raiskaukseksi, ja yhdessä uhri oli pakotettu oraaliseen sukupuoliyhteyteen (tekijä alle 18-v). Rangaistukset vaihtelivat välillä 1 v 5 kk – 1v 10 kk, joista kahteen liitettiin yhdyskuntapalvelu. Korvaukset vaihtelivat välillä 3000–5000 euroa.

3. Mukana oli kolme tapausta, joissa tekijät ovat jo selvästi uhria vanhempia (uhrit 14–15 ja tekijät 35–44). Yhdessä tapauksessa tekijänä oli uhrin opettaja (43 v) ja tekotapana sormin tehty sukupuoliyhteys (1 v 8 kk, 5000 euroa), toisessa tekijä (35 v) oli piirittänyt uhria (14 v) sähköpostein ja saanut tämän suostumaan sukupuoliyhteyteen (1 v 8 kk + 70 tuntia yhdyskuntapalvelua, ei merkintää korvausvaatimuksista, tekijällä lukuisia aikaisempi rattijuopumustuomioita). Kolmannessa seksuaalisväritteistä yhteydenpitoa netin kautta (uhri 15 v, tekijä 44 v) oli kestänyt kuukausia ja oltu kerran sukupuoliyhteydessä. Tekijä tuomittiin alentuneesti syyntakeisena vuoden ehdolliseen vankeuteen perusteena älyllinen kehityshäiriö (tekijä 9–12-vuotiaan tasolla, yksi aikaisempi ehdollinen 5 v aikaisemmin törkeästä pahoinpitelystä).

4. Oman ryhmänsä muodostavat pitkäkestoisemmat edellistä nuorempiin lapsiin kohdistuvat rikokset. Niissä tekijänä on yleensä lähisukulainen tai perheenjäsen. Tapaukset tuomitaan yleensä ehdottomaan vankeuteen, mutta osa tähän ryhmään kuuluvista tapauksista sai myös ehdollisen rangaistuksen. Ehdollisen rangaistuksen käyttöön näyttää kuitenkin liittyvän erityispiirteitä.

Kahdessa tapauksessa tekijänä on uhria muutamaa vuotta vanhempi isoveli. Toisessa tapauksessa rikoksen tekeminen on alkanut koskettelemalla jo ennen kuin tekijä oli täyttänyt 15 vuotta (uhrin ollessa tällöin 8–9 v). Tekijä tuomittiin nuorena henkilönä 10 kk ehdolliseen vankeusrangaistukseen sekä maksamaan korvauksia 6500 euroa. Toisessa tapauksessa kyseessä oli kaksi oraalista sukupuoliyhteyttä 12–13-vuotiaan uhrin kanssa, rangaistuksena 1 v 6 kk (+ 60 tuntia yhdyskuntapalvelua) sekä korvauksia 8000 euroa.

Kolmessa tapauksessa kyse on ollut vanhemman tai isovanhemman ensi sijassa koskettelemalle tekemästä rikoksesta. Niistä ensimmäisessä isovanhempi oli kosketellut 7-8 vuotiasta tyttärentytärtään sukupuolielinten alueelle sekä yrittänyt olla tämän kanssa sukupuoliyhteydessä tapauksessa (1v10kk + 90 tuntia yhdyskuntapalvelua ja korvauksia 15 000 euroa). Toisessa tapauksessa isä oli kosketellut useamman vuoden ajan kolmea tytärtään (6-13 v) sukupuolielinten

alueelta ja saanut nämä koskettelemaan itseään (1v8kk + 90 tuntia yhdyskuntapalvelua, ei merkintää korvauksista). Kolmannessa tapauksessa isä oli kosketellut tyttärensä sukupuolielimiä tämän ollessa iältään 6-13 sekä ollut kerran tämän kanssa oraalisessa sukupuoliyhteydessä. Rangaistuksiksi määrättiin 1v8kk-2v ehdollista sekä 90 tuntia yhdyskuntapalvelua sekä korvauksia 6500. Ehdollisen lisäperusteena ensikertalaisuuden ohella mainittiin teosta kulunut yli 10 vuoden aika.

Kolmannen alaryhmän muodostavat rikokset, joissa mukana on useampi perheenjäsen (yleensä vanhemmat). Rikosten kesto voi olla huomattavan pitkä ja uhrit nuorempia. Normaaliseuraamus tässäkin on useamman vuoden ehdoton vankeus, mutta joku osallisista saattaa saada lievemmän rangaistuksen. Ryhmän tapauksista mukana oli kaksi. Toisessa vielä alle 18-vuotias poika oli vanhempien painostamana tai yllyttämänä osallistunut molemminpuolista koskettelua sisältäviin vanhempien tekemiin rikoksiin. Teot olivat jatkuneet 3 vuotta. Pojalle tuomittiin nuorena henkilönä 1 v 4 kk ehdollista vankeutta sekä valvontaan määrääminen. Vanhemmille määrätty rangaistus oli kestoltaan 5 v 6 kk. Korvauksia tekijät määrättiin maksamaan yhteensä 37 000 euroa.

Toisessa tapauksessa lapsen isoisä oli syyllistynyt pitkään jatkuneeseen tyttärentyttärensä seksuaaliseen hyväksikäyttöön (tämän ollessa iältään 4–8 v). Myös lapsen isoäiti on joitakin kertoja ollut katsomassa isoisän kosketellessa uhrin sukupuolielimiä. Lisäksi isovanhemmat ovat kerran olleet sukupuoliyhteydessä lapsen katsellessa. Rangaistuksena isoäidille määrättiin 1 v 4 kk ehdollista vankeutta. Aviomiehen rangaistukseksi määrättiin 3 v 6 kk ehdotonta vankeutta. Ei tietoja korvauksista.

IV. Eri rikostyyppien saamien rangaistusten ankaruusvertailu

Vertailu eri rikosten rangaistusten välillä on vaikeata, koska rikosnimikkeiden kattama alue vaihtelee laajuudeltaan, ja koska käytössä on useita rangaistuslajeja. Vaikka vertailu rajoitettaisiinkin vankeuden käyttöön, on kokonaisvertailussa otettava huomioon paitsi vankeuden laji myös määrä. Lisäksi tulokseen vaikuttaa uusijoiden eriasteinen jakauma rikostyyppien välillä. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten uusiminen on muihin rikostyyppeihin verrattuna huomattavan harvinaista. Tuon rikoksen uusijoita on vähän, sen sijaan omaisuusrikoksissa heitä on huomattavan runsaasti (ks. tältä osin liite s. 18 ss.).

Jotta esille saadaan nimenomaan rikoksen itsensä vakavuus (eikä tekijöiden taustan vaikutus), on seuraavassa laskelmassa otettu mukaan vain ensikertalaisina tuomitut. Kuva 5 asettaa eri rikokset järjestykseen tuossa tekijäryhmässä käytetyn ehdottoman vankeuden käyttöosuuden sekä keskirangaistuksen pituuden mukaan.[1]

[1] Ks. lähemmin ”Selvityksiä raiskausrikoksista.” Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 13/2012 s. 185 ss., jossa kysymystä on käsitelty lähemmin raiskausrikosten näkökulmasta. Tässä käytetyn indeksin osia ovat (A) Vankeusrangaistuksen käyttöprosentti [100, 0] sekä (B) Vankeusrangaistuksen keskimääräinen pituus [12 vuotta=100, 14 päivää=0]. Molemmat ovat indeksissä mukana samalla painolla. Indeksin arvo on siis A+B/2, jolloin 0=ei lainkaan vankeutta, 100=kaikista tuomitaan vankeutta, jonka keskimääräinen pituus on 12 vuotta.

KUVA 5. Eri rikosten saamien rangaistusten kokonaisankaruus ehdottomien vankeusrangaistusten osuuden ja keskipituuden mukaan ensikertalaisina tuomittujen ryhmässä 2007-2009

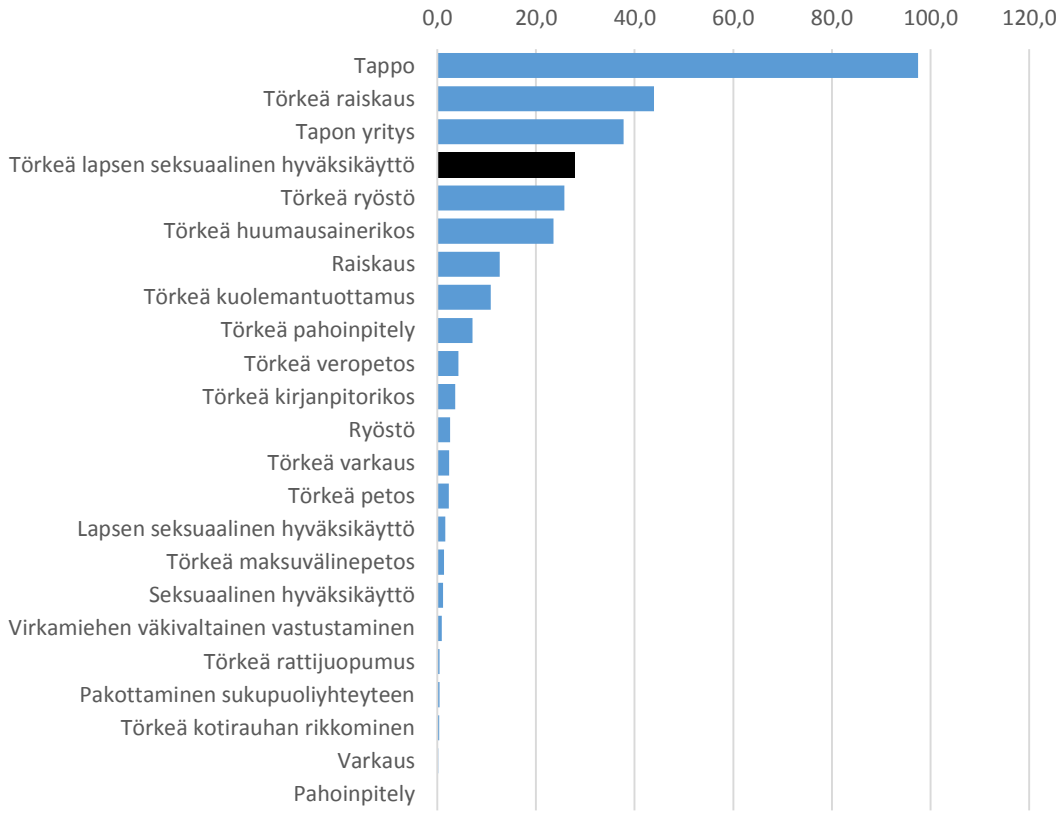

Listan raskain rikos on tappo (indeksin arvo 97, murhan osalta arvo oli 183). Seuraavina tulevat törkeä raiskaus, tapon yritys, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä ryöstö sekä törkeä huumausainerikos.

V. Loppuhuomautus

Jakson III tapauksissa tekijälle on tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus. Jakso kertoo siten *tuon rangaistuslajin alle sijoittuvien törkeän tunnusmerkistön nojalla tiuomittujen tapausten profiilista*. Rangaistuskäytäntö ei tässä rikoksessa ole yhtenäinen, *ja on hyvin mahdollista, että jotkin nyt tarkastelluista tilanteista ovat oikeuskäytännössä johtaneet ehdottomaan vankeusrangaistukseen*. Yhtälailla on mahdollista, että *jotkin nyt tarkastelluista tilanteista tuomitaan oikeuskäytännössä rikoksen perustunnusmerkistön nojalla.* Siihen, onko näin ja missä määrin, sekä miten rikostyypin rangaistukset *yleisesti jakautuvat*, ei tämä suppea selvitys anna vastausta. Kysymystä on vanhemman aineiston pohjalta selvitetty lausunnon liitteenä olevassa tutkimuksessa.

Helsingissä 17.2/25.2.2016

Tapio Lappi-Seppälä

Kriminologian ja oikeuspolitikan instituutin johtaja

OIKEUSPOLIITTISEN TUTKIMUSLAITOKSEN
TUTKIMUSTIEDONANTOJA 92

National Research Institute of Legal Policy. Research Communications.
Rättspolitiska forskningsinstitutet. Forskningsmeddelanden.

Ville Hinkkanen

LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ
Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta

Helsinki 2009

Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7)

Lajinvalinta

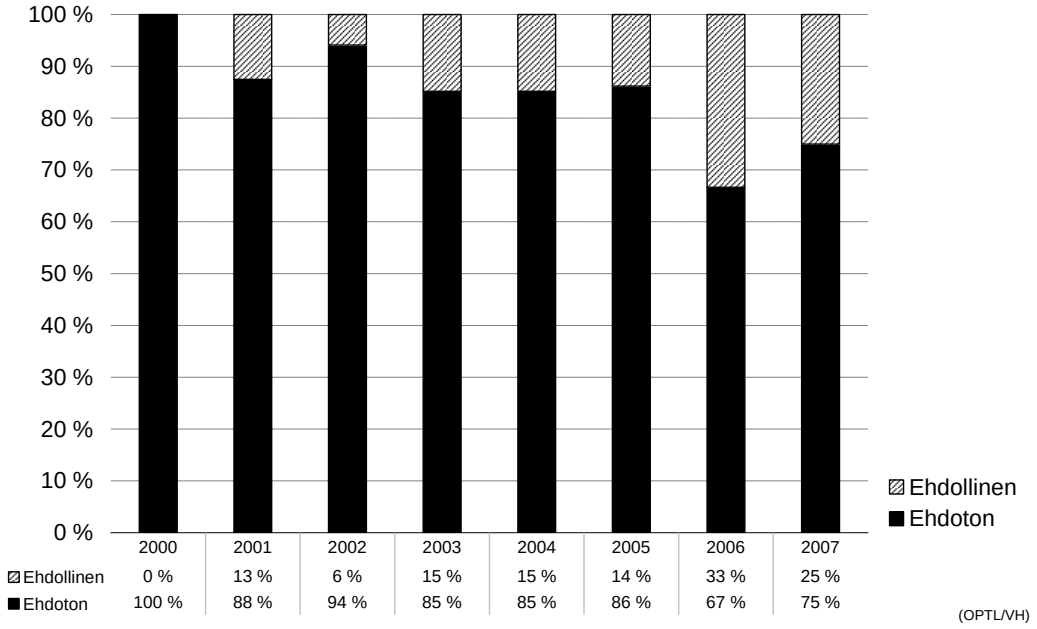

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ehdollinen	0 %	13 %	6 %	15 %	15 %	14 %	33 %	25 %
Ehdoton	100 %	88 %	94 %	85 %	85 %	86 %	67 %	75 %

Kuvio 13 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2000–2007, rangaistuslajin valinta (RL 20:7, päärikoksen mukaan; vuotuinen tapausmäärä keskimäärin 22 kpl)

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan pääsääntöisesti (~80 %) ehdotonta vankeutta (kuvio 13). Lajinvalinta ei ole 2000-luvulla muuttunut, vuotuiset erot ovat seurausta tapausten pienen määrän aiheuttamasta satunnaisvaihtelusta.[2]

Ehdollista vankeutta voidaan tuomita esimerkiksi silloin, kun

— kvalifiointi ei liity tekotapaan, vaan ainoastaan tekijän ja uhrin suhteeseen (tekotapa on lievemmästä päästä, mutta tekijä on esimerkiksi lapsen vanhempi)[3]
— tekotapana on koskettelu
— kysymys on yksittäisistä tekokerroista; ehdollista ei tuomita rikoksista, jotka ovat jatkuneet useita vuosia
— vastaaja tuomitaan nuorena henkilönä alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta, ja myös vastaajan ja lapsen ikäero on pieni; tällöin ehdollista voidaan tuomita myös rikoksesta, jonka tekotapana on sukupuoliyhteys.

[2] Esimerkiksi vuonna 2000 rangaistuksia tuomittiin yhteensä viisi kappaletta. Vuotuiset erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä: χ^2-riippumattomuustesti p=0,231.

[3] KKO-aineistossa törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittiin ehdollista vain tapauksissa, joissa tekijä oli lapsen vanhempi, isä- tai äitipuoli taikka vanhemman avopuoliso tai seurustelukumppani (ehdollisen osuus 13 %, n=39). Muille sukulaisille, tuttaville ja vieraille (n=19) tuomittiin kaikille ehdotonta vankeutta.

(KKO-aineisto 2000–2007.)

Useita vuosia jatkuneista teoista tuomitaan aina ehdotonta vankeutta.

Rangaistuksen pituus

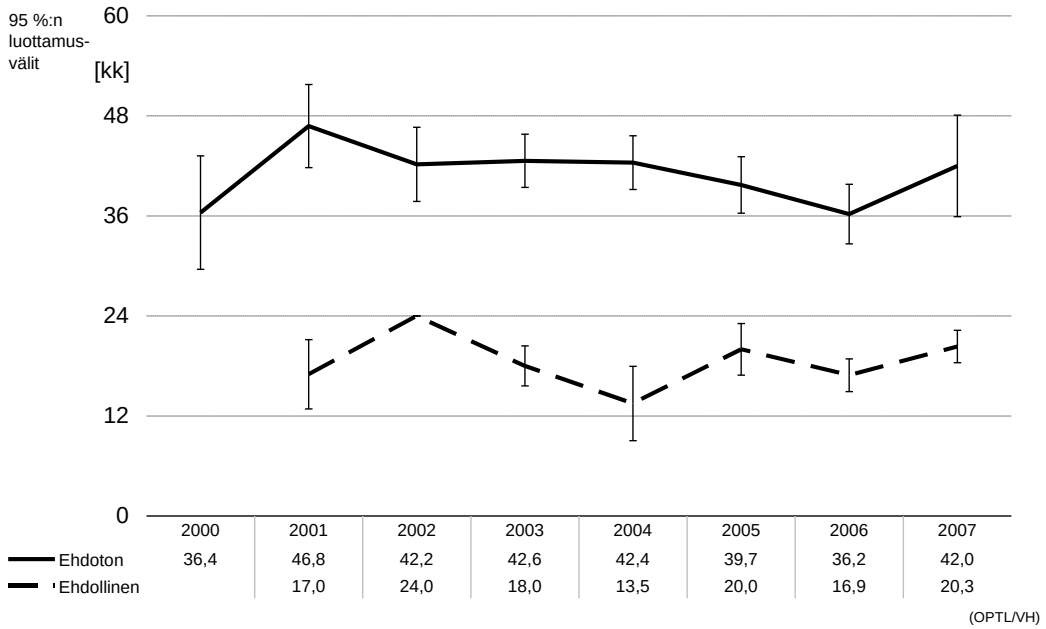

Kuvio 14 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2000–2007 (RL 20:7, päärikoksen mukaan), vankeusrangaistuksen keskipituus

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen rangaistusten keskipituus ei ole 2000-luvulla merkittävästi vaihdellut[4]. Ehdottoman vankeuden keskipituus on noin 40 kuukautta (3 v 4 kk), ehdollisen vankeuden noin 19 kuukautta (1 v 7 kk; kuvio 15).

Kuviossa 15 esitetään ehdollisen ja ehdottoman vankeuden pituuden jakauma suhteessa lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikkoon (yksi rikos 1–10 v, useita rikoksia max 13 v).

[4] Ratkaisupäivän ja rangaistuksen pituuden korrelaatio ei ole tilastollisesti merkitsevä (ehdollinen vankeus p=0,406, ehdoton vankeus p=0,526).

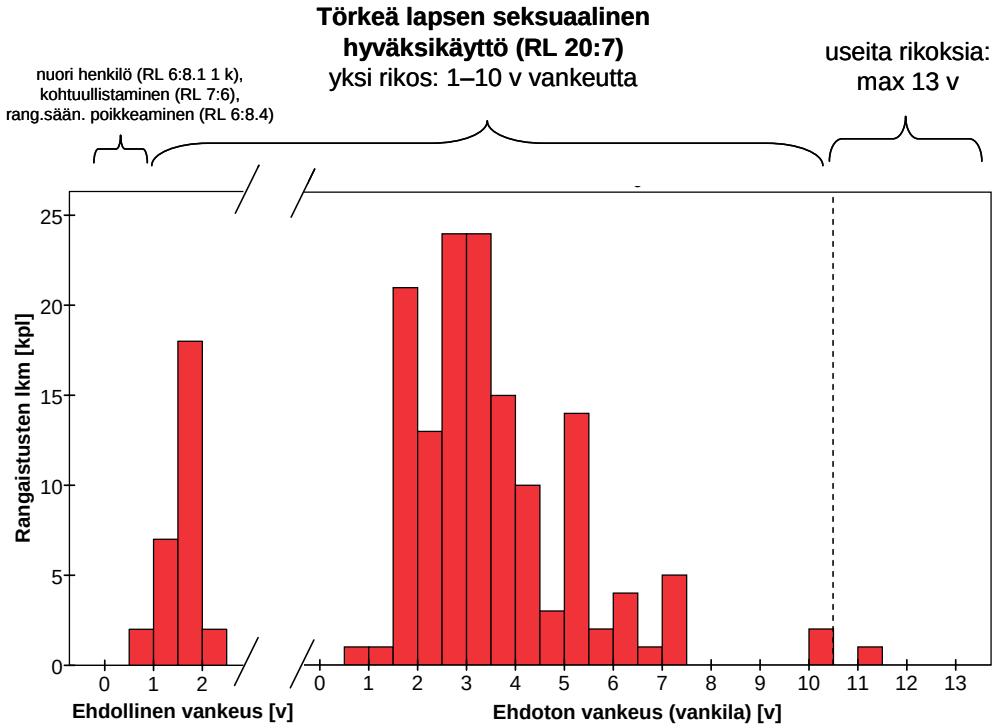

Kuvio 15 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7), täytäntöönpanokelpoiset ratkaisut 2000–2007

Rangaistusten enemmistö sijoittuu asteikon ensimmäiselle puoliskolle, eniten käytetään väliä 1,5–4,5 vuotta ehdotonta vankeutta. Tapauksissa, joissa rangaistuksen pituus on kymmenen vuotta tai enemmän, on vastaajan syyksi luettu useita törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä.

Mikä vaikuttaa rangaistuksen pituuteen?

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitun rangaistuksen pituus riippuu sekä rikoksen tekotavasta että teko-olosuhteista. Ehdottoman vankeuden pituus on tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä muun muassa rikoksen sisältämään törkeimpään tekoon, tekijän ja uhrin suhteeseen, tekojen lukumäärään ja kestoon sekä asianomistajien lukumäärään.

Taulukko 4 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7). Ehdottoman vankeuden pituus.

	Ehdottoman vankeuden keskipituus [v/kk]	**Mediaani (Md)** [v/kk]	**Lkm (n)** [kpl]	**Keskihajonta (SD)** [kk]
Rikoksentekijän ja lapsen suhde (ANOVA: p=0,021)				
lapsen vanhempi	3 v 9 kk	3 v 2 kk	20	24
isä-/äitipuoli, vanh. seur.kumppani	2 v 4 kk	2 v 4 kk	14	14
tuttava tai sukulainen	3 v 6 kk	2 v 10 kk	15	28
vieras	5 v 11 kk	5 v 9 kk	4	39
Tekotapa (p=0,002)				
raiskausrikos	5 v 11 kk	5 v 3 kk	6	37
sukupuoliyhteys	3 v 7 kk	2 v 11 kk	30	23
koskettelu	2 v 6 kk	2 v	17	17
Tekojen lukumäärä (p=0,038)				
yksittäinen teko	1 v 10 kk	1 v 9 kk	4	5
2–10 tekoa	2 v 3 kk	2 v 3 kk	8	8
yli 10 tekoa	3 v 11 kk	3 v	41	27
Uhrien lukumäärä (p<0,001)				
yksi	2 v 10 kk	2 v 6 kk	36	15
kaksi tai enemmän	4 v 11 kk	3 v 6 kk	17	35
Vastaajan rikostausta (p=0,090)				
ensikertalainen	2 v 10 kk	2 v 4 kk	22	20
aikaisempia tuomioita, ei seks.	4 v 1 kk	2 v 10 kk	37	7
aik. seksuaalirikostuomioita	6 v 3 kk	6 v 3 kk	2	64

Ehdottoman vankeuden keskipituus rikoksissa, joissa tekijänä on lapsen biologinen vanhempi tai lapsen tuttava, on noin kolme ja puoli vuotta. Vanhemman uuden puolison tai seurustelukumppanin rikoksista rangaistaan keskimäärin hiukan lievemmin (keskipituus 2 v 4 kk), täysin vieraiden rikoksentekijöiden rikoksista ankarammin (5 v 11 kk).

Mitä törkeämpi tekotapa, sitä pidempi rangaistus. Rikoksissa, joissa lapsi on pakotettu tekoon ja vastaajan syyksi on luettu myös raiskausrikos, ehdottoman vankeuden keskipituus on 5 vuotta 11 kuukautta. Sukupuoliyhteyden sisältävistä rikoksista, jotka eivät sisällä pakottamista, tuomitaan vankeutta keskimäärin 3,5 vuotta. Jos tekotapana on ainoastaan koskettelu, on vankeusrangaistuksen keskipituus 2,5 vuotta.

Vastaajan rikostausta vaikuttaa pidentävän rangaistuksia, mutta erot eivät kuitenkaan ole aineistossa tilastollisesti merkitseviä.

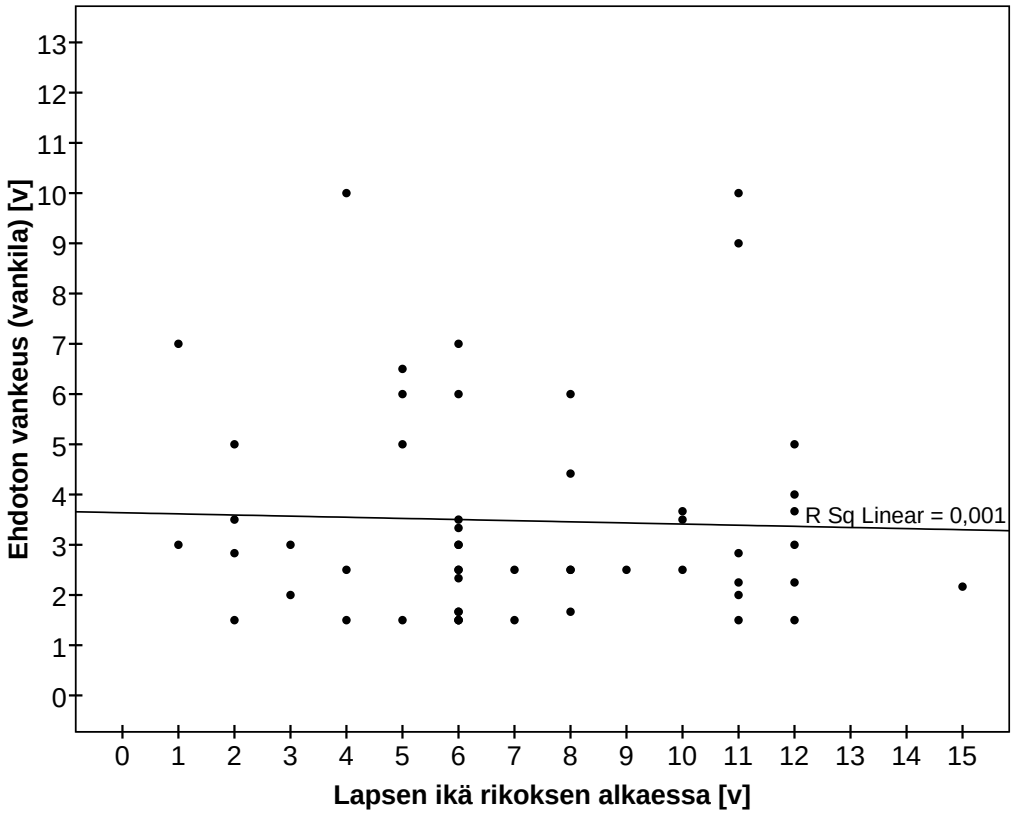

Kuvio 16 Ehdottoman vankeuden pituus lapsen iän mukaan (törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7), KKO 2000–2007)

Törkeän tekomuodon sisällä lapsen ikä sitä vastoin ei vaikuta olevan yhteydessä mitatun rangaistuksen pituuteen (ks. kuvio 16). Pitkiä ja lyhyitä rangaistuksia tuomitaan sekä nuorten että hieman vanhempien lasten hyväksikäytöstä (korrelaatiokerroin r=–0,036, p=0,800, n=53).

Kuinka pitkä rangaistus mistäkin teosta?

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittavat rangaistukset vaihtelevat noin vuoden mittaisista ehdollisista vankeusrangaistuksista yli 10 vuoden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Neljä viidestä rangaistuksesta tuomitaan ehdottomana. Hajonnan taustalla on ennen kaikkea tekotapojen törkeyden laaja vaihtelu.

Rangaistuskäytännön kokonaiskuvaa voidaan ensinnäkin hahmottaa kuvaamalla, *millaisia ovat ne rikokset, joista tuomitut rangaistukset sijoittuvat asteikon eri osille (eri rangaistusvyöhykkeille).* Menetelmä on kuitenkin rangaistusten sisäisen epäyhtenäisyyden vuoksi ongelmallinen. Rakennettaessa käsitystä rangaistuksen mittaamisesta tulisi lähteä liikkeelle teosta ja teko-olosuhteista sekä muista mittaamisperusteista, ja edetä edelleen niihin liittyviin seuraamuksiin. On siis selitettävä, mistä teosta seuraa mikäkin rangaistus. Rangaistusvyöhykkeitä kuvaavat tiedot vastaavat kuitenkin eri kysymykseen: minkälaisia tekoja on eri rangaistusten taustalla. Yksittäiseen vyöhykkeeseen sisältyviä tapauksia saattaa kuulua muihinkin vyöhykkeisiin, eikä pelkästään yhtä vyöhykettä koskevien tietojen

perusteella ole tämän vuoksi mahdollista päätellä, kuinka ankara rangaistus mistäkin teosta tuomitaan. (Vrt. Hirvelä 2006, 527.)

Rangaistusvyöhykkeistä syntyvää kuvaa voidaan edelleen täsmentää *tilastollisella mallintamisella*, joka kertoo kuinka paljon eri teonpiirteet tuovat muutosta tietystä hypoteettisesta viitetapauksesta tuomittavaan keskirangaistukseen.

Eri rangaistuksiin liittyvät rikokset

Ankarimpia rangaistuksia (4–10 vuotta) tuomitaan esimerkiksi useita vuosia jatkuneista sukupuoliyhteyksistä, joissa tekijänä on lapsen biologinen vanhempi. Uhrit ovat usein teon alkaessa alle kouluikäisiä. Kun tekijä on muu kuin lapsen vanhempi, liittyvät pisimmät seuraamukset tyypillisesti useisiin lapsiin kohdistuneisiin pitkäkestoisiin rikoksiin. Tekotapaan voi myös liittyä pakottamista.

Lievimpiä, 1–2 vuoden ehdollisia vankeusrangaistuksia yhdistää rikoksen kertaluontoisuus tai lyhyempi kesto. Jos tekotapana on tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukainen sukupuoliyhteys, uhri on pääsääntöisesti täyttänyt 12 vuotta.[5]

Näiden vyöhykkeiden väliin jäävät *2–4 vuoden ehdottomat vankeusrangaistukset*. Niissä rikokset ovat tyypillisesti kestäneet pitkään, mutta tekotapana ei ole välttämättä sukupuoliyhteys. Vyöhykkeen sisällä rangaistusta ankaroittaa muun muassa uhrien lukumäärä.

Eri teonpiirteiden keskinäinen vaikutus

Rangaistuskäytännön hajonnan vuoksi edellä kuvatut rangaistusvyöhykkeet eivät anna kattavaa kokonaiskuvaa törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytännöstä.

Perinteisen tyyppitapauksille rakentuvan käytännön kuvaksen rinnalle tarvitaan toisenlaista tekniikkaa: rangaistuskäytännön tilastollista mallintamista. Siinä vakioidaan eri mittaamisperusteiden keskimääräinen vaikutus lopputulokseen ottaen lähtökohdaksi tietty hypoteettinen viitetapaus. Malli kertoo, kuinka paljon teonpiirteiden muutokset vaikuttavat tuosta viitetapauksesta tuomittuun keskirangaistukseen.[6]

Mallissa referenssitapauksena on rikos, jossa uhrina on yksi hyvin nuori lapsi, tekotapana on koskettelu, rikos tapahtuu yksittäisenä tekokertana ja tekijänä on lapsen vanhempi. Tällaisesta rikoksesta tuomitaan keskimäärin 2 vuotta ehdotonta vankeutta.[7] On

[5] Ks. sukupuoliyhteyden määritelmästä nuorimpien lapsien osalta luku 3.3.

[6] Rangaistuksen pituutta voidaan tapauksessa mallintaa lineaarisella regressiomallilla, joka on kuvattu liitetaulukossa 1 (ks. rangaistuskäytännön mallintamisesta Hinkkanen 2007). Malli selittää yli puolet (57 prosenttia) rangaistusten pituuden vaihtelusta.

[7] Ennuste ei kuitenkaan ole luonteeltaan tarkka, vaan ainoastaan ilmentää tuomioistuinten mittaamisessa soveltamia periaatteita. Ennusteen osuvuutta voidaan tarkastella ns. tilastollisen keskivirheen avulla. Se on törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä 18 kuukautta. Tällä perusteella voidaan arvioida, että noin puolet referenssiryhmään kuuluvien tapausten rangaistuksista mitataan väliltä 2 vuotta ±1 vuotta (ts. 1–3

huomattava, että referenssitapaus ei ole rikoksen tyyppitapaus, vaan on yksinkertaisesti valittu mallintamisen lähtökohdaksi.

Jos tekotapana on koskettelun asemesta sukupuoliyhteys, pitenee rangaistus keskimäärin yhdeksällä kuukaudella (ks. määritelmän osalta jakso I.3.3 s. 17). Kun otetaan huomioon tilastollinen keskivirhe, puolet rangaistuksista sijoittuu ennusteen mukaan välille 2 v 9 kk ±1 v (1 v 9 kk–3 v 9 kk). Mikäli tekoon liittyy väkivaltaa (raiskausrikos), pitenee seuraamus kolmella vuodella (50 %:n ennusteväli 4–6 v).

Mitä vanhempi lapsi on kysymyksessä, sitä lyhyempiä rangaistuksia tuomioistuimet mittaavat. Enimmillään lapsen ikä lyhentää rangaistusta hieman yli vuodella. Rikoksen pitkä kesto sitä vastoin pidentää rangaistusta: jos teko on kestänyt kaksi vuotta, pidennetään rangaistusta keskimäärin puolella vuodella. Rangaistusta pidentää myös se, että tekijä on lapselle vieras (+1 v 5 kk) tai uhreja on kaksi tai enemmän (+2 v).

Näin esimerkiksi viisi vuotta jatkuneet rikokset, jossa vastaajan syyksi luetaan myös raiskausrikos, uhreja on kaksi tai enemmän ja tekijä on lapsille vieras, johtaisi mallin mukaan keskimäärin 9 vuoden 7 kuukauden pituiseen rangaistukseen (50 %:n ennusteväli 8 v 7 kk–10 v 7 kk)[8].

---

vuotta). 50 %:n ennustevälin puolikkaan pituus on tässä tapauksessa noin 68 % tilastollisesta keskivirheestä, joka ilmoittaa regressiomallin virhetermien keskihajonnan. Ennustevälin puolikkaan pituus on siten kriittinen arvo 0,68 * keskivirhe 18 kk ≈ 12 kk = 1 v.

[8] Perusrangaistus 2 v + teon kesto 5 v*2,6 kk/v + tekotapana raiskaus 3 v 1 kk + useita uhreja 2 v + tekijä vieras 1 v 5 kk ≈ 9 v 7 kk.

Tulokset

Seksuaalirikosten uusiminen

Kuviossa 31 esitetään seksuaalirikoksen uusineiden osuus viitetuomiosta kuluneen ajan mukaan.

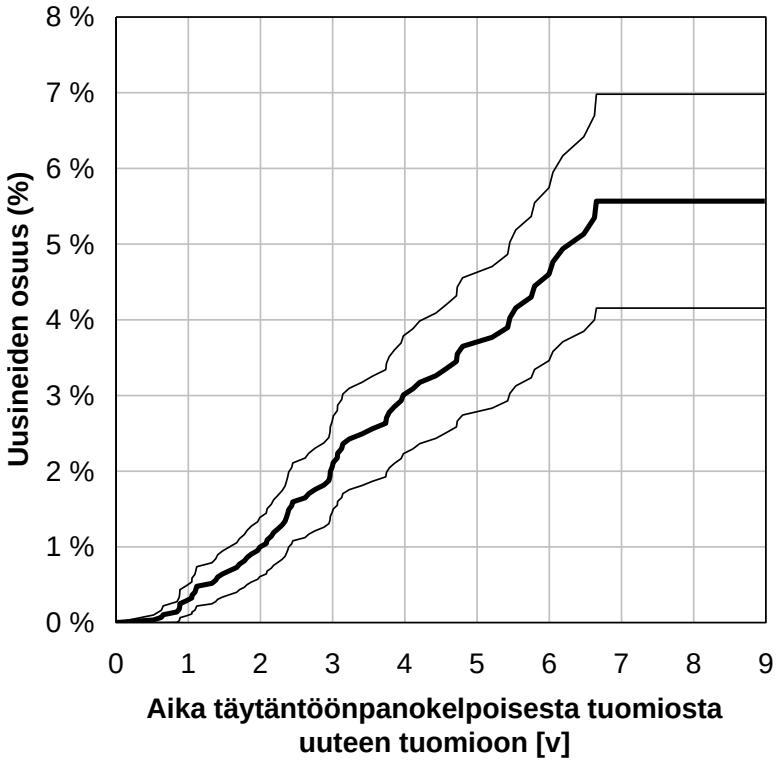

Kuvio 31 Seksuaalirikoksen uusineiden osuus tuomiosta kuluneen ajan mukaan 1999–2007 (95 %:n luottamusväli)

Seksuaalirikollisten uusimisriski on pieni. Kolmen vuoden kuluessa uuden tuomion on saanut kaksi prosenttia tuomituista. Yhdeksän vuoden seuranta-aikana noin 5,6 % seksuaalirikollisista tuomitaan uudestaan seksuaalirikoksesta (95 %:n luottamusväli 4,2–7,0 %; ks. kuvio 31).

Uusimisriski ei muutu ajan kuluessa tuomiota seuraavina vuosina[9]. Henkilö, jonka aikaisemmasta seksuaalirikostuomiosta on kulunut viisi vuotta, tuomitaan uudesta seksuaalirikoksesta seuraavan vuoden kuluessa yhtä todennäköisesti kuin henkilö, jonka aikaisemmasta tuomiosta on vasta puoli vuotta. Ketään seuratuista henkilöistä ei kuitenkaan tuomittu uudesta seksuaalirikoksesta yli seitsemän vuoden kuluttua ensimmäisestä tuomiosta.

[9] Aikavälillä 6 kk – 6 v tuomiosta uusimishasardi on lähes vakio. Riski uuden rikoksen tekemisestä ei siis tämän ajan kuluessa kasva eikä vähene.

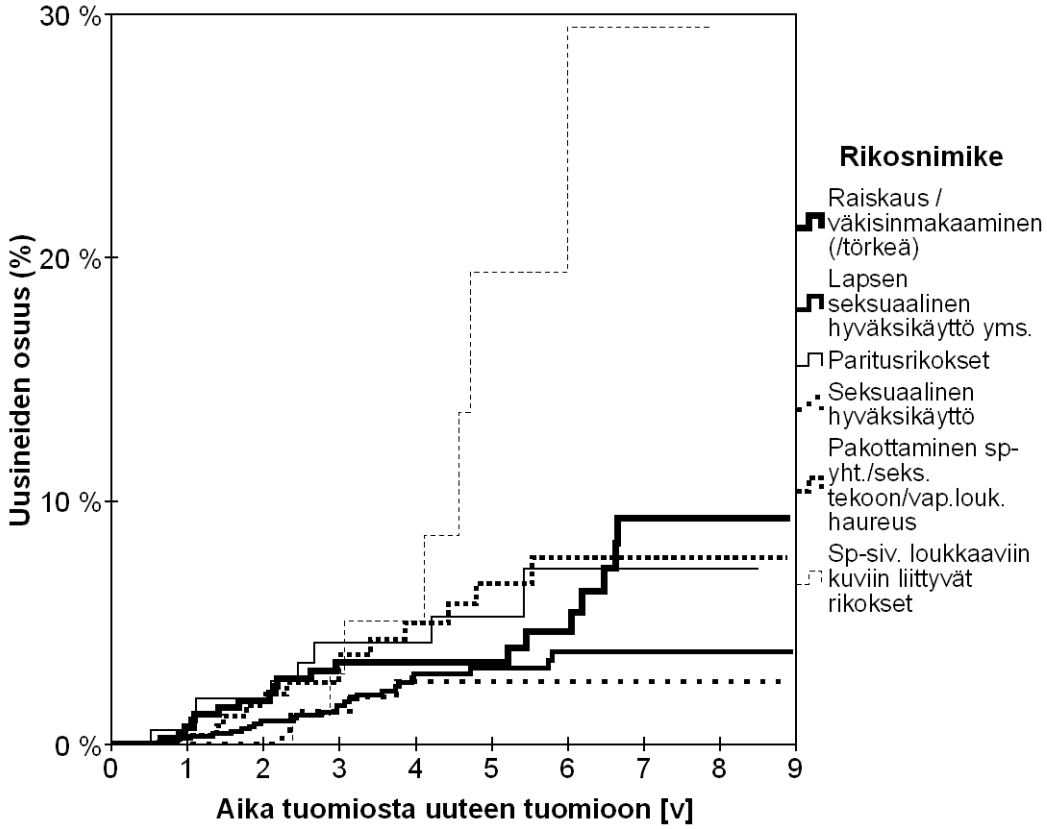

Kuvio 32 Seksuaalirikoksen uusineiden osuus ajan mukaan rikosnimikkeittäin 1999–2007

Uusimisriski vaihtelee rikosnimikkeittäin. Suurin riski on sukupuolisiveellisyyttä loukkaaviin kuviin liittyviin rikoksiin syyllistyneillä (ns. pornorikokset: sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen RL 17:18, törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen RL 17:18a, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussa pito RL 17:19).

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen uusiminen on kokonaisaineistossa hieman harvinaisempaa kuin raiskaajien, mutta erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Kukaan aineiston törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vuosina 1999–2007 tuomittu (n=120) ei saanut uutta tuomiota seksuaalirikoksesta vuoden 2007 loppuun mennessä, törkeästä raiskauksesta tuomituista (n=46) tuomittiin uudestaan yksi henkilö.